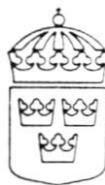

Motion till riksdagen

1989/90:Ju804

av Bengt Westerberg m.fl. (fp)

Brottsbekämpning och brottsoffer

Mot.
1989/90
Ju804

Sammanfattning

I denna motion behandlas vår syn på brottslighet och dess konsekvenser. Vi föreslår att straffen skall skärpas vid återfallsbrottslighet, att åtalsunderlåtelse och rapporteftergift skall användas sparsammare och att kraven skärps på dem som är villkorligt frigivna. Vidare föreslår vi skärpta krav på skötsamhet vid permissioner och möjlighet att särbehandla brottslingar som döms till långa fängelsestraff. För att markera att villkorlig dom inte är det samma som ett frikännande föreslår vi att denna påföljd skall kallas för villkorlig fängelsedom. Det s.k. jämställdhetsbegreppet för psykiskt störda lagöverträdare bör avskaffas. Samtidigt måste också psykiatrin inom kriminalvården förstärkas. Vi föreslår vissa insatser mot missbruk av alkohol och narkotika. Genom att bekämpa missbruket bekämpar vi brottsligheten. Vi lägger också fram ett samlat program till stöd för brottsoffren. Våra synpunkter och förslag avseende ungdomskriminalitet behandlas i en särskild motion till detta riksmöte.

Brottslighetens utveckling

Den nuvarande brottsnivån är enligt folkpartiet oacceptabelt hög. Men det är inte bara själva brottsligheten som är ett stort samhällligt problem. Det senaste årets våldsskildringar har knappast lämnat någon opåverkad. Människors oro för att bli utsatta för brott är därför mycket stor. Även om denna rädsla ofta överstiger den faktiska risken är rädslan och otryggheten nästan lika farlig som våldet självt. Om storstädernas gator överges av vanliga människor som inte vågar sig ut lämnar vi verkligen fältet fritt för våldverkarna.

Våldsbrottsligheten har blivit brutalare till sin karaktär men det är mycket svårt att hitta något belägg för att den skulle ha ökat. Den ökning av antalet anmälda fall av misshandel och våldtäkt som brottsstatistiken visar lär, enligt brottsforskarna, istället tyda på en ökad benägenhet att anmäla brott. Statistiska centralbyrån gör också s.k. offerundersökningar. Dessa innebär att man frågar människor om de blivit utsatta för våld. Offerundersökningarna visar inte på någon ökning av dem som påstår sig ha blivit utsatta för våld. Beträffande andra vanliga brottstyper, t.ex. tillgreppsbrott, minskade dessa under 1988 vilket är det senaste året som det finns tillgänglig statistik för.

Ett modernt samhälle som det svenska medför också automatiskt en viss brottlighet. I en marknadsekonomi med fri handel och ett stort varuutbud är tillfällena och frestelserna att begå brott oändligt många fler än i ett fattigt centraldirigerat land. Den svenska välståndsutvecklingen är således en bidragande orsak till brottsutvecklingen. Likaså torde det inte finnas något samhälle, vare sig i historisk eller i modern tid, där våld inte förekommit eller förekommer. Rörligheten inom landet och öppna gränser bidrar också till ett visst mått av brottslighet. På agrarsamhällets tid, när alla i byn kände varandra, var det naturligtvis svårare att begå brott.

Ett visst mått av brottslighet lär vi därför aldrig kunna undvika i Sverige idag. Det är dock helt klart att den nuvarande brottsnivån är alltför hög. Folkpartiets politik på detta område är att på alla upptänkliga sätt förhindra och bekämpa brottsligheten utan att för den saken göra avkall på Sverige som ett öppet samhälle och en rättsstat. I det följande behandlar vi en del aspekter av brottsbekämpning, kriminalvård och brottsoffrens ställning.

Utvärdering av kriminalvården

Det är dags för en genomgripande utvärdering av kriminalvårdsreformen som genomfördes 1974. En sådan, som bör ske inom ramen för en parlamentarisk utredning, bör överväga om de hittillsvarande målen för kriminalvården fortfarande i alla avseenden skall gälla och om de medel som står till förfogande i så fall är de riktiga.

Inom ramen för en sådan utredning bör man överväga om närhetsprincipen, dvs. att intagna skall placeras på anstalt nära hemorten, skall ha samma styrande effekt vid placeringen som idag. Erfarenheterna av närhetsprincipen visar att eftersom de intagna vistas i närheten av sin vanliga miljö så behåller de också kontakten med ett destruktivt socialt umgänge.

Vidare bör utredningen överväga att i större utsträckning differentiera klientelet med hänsyn framförallt till missbrukssituationen.

En del av de frågor som vi behandlar i det följande bör också bli föremål för närmare övervägande.

Alternativa straffformer

Alternativ till fängelse

Fängelsestraff är ett nödvändigt inslag i svensk kriminalpolitik. Detta innebär inte att man skall avstå från ansträngningarna att söka alternativa straffformer och försöka förbättra de som finns.

Det är särskilt angeläget att utnyttja andra, inte nödvändigtvis lindrigare, former av straff för unga människor och för de personer som har så många fängelsevistelser bakom sig att de i praktiken har blivit straffimmuna. Vi tror t.ex. att den nyligen beslutade försöksverksamheten med samhällstjänst och kontraktsvård, är påföljder som förhoppningsvis är effektivare för att återanpassa den kriminelle och inte bara utgör en förvaring av den dömd.

Som ett komplement till de rehabiliteringsinsatser som görs inom kriminalvården är det angeläget att också utnyttja de ideella organisationer och kyrkor som engagerar sig för de intagna både under anstaltstiden och därefter. Frågan hur den andliga vården inom kriminalvården skall vara organiserad har länge diskuterats. Det är angeläget att detta får en lösning som innebär att såväl svenska kyrkan som andra trossamfund skall få möjlighet att verka på ett fruktbart sätt på anstalter. Det är angeläget att detta också kommer att gälla andra organisationer.

Missbruk

Missbruk som orsak till kriminalitet

Många brott kan direkt härledas till missbruket. I ca 80% av alla fall av våldsbrottsfall visar statistiken att gärningsmannen varit påverkad av alkohol. Bland offren är det något bättre beställt, ca 40 % är alkoholpåverkade. En betydande andel av stölderna och bedrägerierna kan härledas till narkomaners behov av pengar för att finansiera missbruket. Trafiknykterhetsbrotten har ett direkt samband med alkoholmissbruket.

Bekämpa brott genom att bekämpa missbruket

Sambandet mellan missbruk och kriminalitet är så tydligt att det är svårt att finna någon isolerad brottsbekämpande åtgärd som skulle ha större genomslagskraft än en framgångsrik kamp mot missbruk. Hotet om fängelse har små utsikter att få den redan etablerade missbrukaren att avhålla sig från stölder och snatterier. För den som har ett utvecklat alkoholmissbruk utgör en månads fängelse för rattfylleri inte samma avskräckning som för normalkonsumenten. Suget efter narkotika eller alkohol är så starkt att hotet om fängelse eller andra straff ofta kommer i bakgrunden. Lyckas däremot narkomanen eller alkoholisten bli fri från sitt missbruk ökar förutsättningarna kraftigt för att de skall avstå från att begå brott.

Det är av dessa skäl som folkpartiet gör en så tydlig koppling mellan samhällets kamp mot droger och förutsättningarna att minska brottsligheten. Det är också därför som folkpartiet anser det angeläget att införa kontraktsvård inom ramen för villkorligt fängelsestraff. Kontraktsvården skall syfta till att få kriminella missbrukare att avstå från att begå brott genom att bota dem från deras drogberoende.

Tullens insatser för narkotikabekämpningen är också av oerhört central betydelse. Genom att hindra narkotikan att komma in i landet begränsar vi utbudet och därmed möjligheterna till konsumtion.

I vår motion om missbruk utvecklar vi våra förslag om hur narkotikabekämpningen bör gå till och hur alkoholmissbruk kan begränsas.

Ändra reglerna för kontraktsvård

Sedan den 1 januari 1988 finns det möjligheter att döma missbrukare och vissa andra vårdbehövande till kontraktsvård. Folkpartiet motsatte sig emellertid den praktiska utformning som riksdagen gav kontraktsvården och som innebär att den är en utvidgning av skyddstillsynen.

I stället vill folkpartiet att kontraktsvård skall utdömas inom ramen för villkorligt fängelse. För detta talar huvudsakligen tre skäl.

Det första är att påföljdens allmänpreventiva effekt stärks till följd av det konkreta straffhot som vilar över lagöverträdaren.

För det andra skall den som bryter sitt vårdkontrakt och därmed skall avtjäna sitt fängelsestraff inte få avräkna något av fängelsestraffet mot den tid som har förflutit.

För det tredje skall kontraktsvården på ett snabbt och enkelt sätt, efter beslut av vederbörlig instans inom frivården, kunna omvandlas till ovillkorligt fängelse. Någon prövning av åklagare eller domstol före verkställigheten behövs därmed inte.

Dessa motiv utgör enligt folkpartiets uppfattning den riktiga utgångspunkten för hur kontraktsvård skall utformas. Det är angeläget att kontraktsvård inte uppfattas som en genväg förbi fängelsestraffet. Detta gäller särskilt sådana brott där det av allmänpreventiva skäl är angeläget att behålla en koppling mellan brott och straff, främst våldsbrott och rattfylleri.

Det vårdprogram som den dömda förbinder sig att efterleva skall ha den bestämda och konsekventa ambitionen att vederbörande skall bli av med sitt drogberoende. Detta innebär att behandlingstiden i allmänhet kommer att behöva omfatta en betydligt längre tid än vad det villkorliga fängelsestraffet innebär. Samtidigt som vi anser att detta är en nödvändig förutsättning för att kontraktsvården skall bli meningsfull inser vi att de hårda krav som kontraktsvården kommer att innebära gör att många med drogberoende kommer att välja att i stället avtjäna fängelsestraffet.

För att kontraktsvården skall fylla sin funktion krävs att de sociala myndigheterna och kriminalvården förmår att ge den dömda en adekvat vård. En meningsfull och väl fungerande kontraktsvård kräver ett omfattande förberedelsearbete från sociala myndigheter, frivård, åklagare och domstol. Redan när en person döms till kontraktsvård måste domstolen veta att en behandlingsplan finns uppgjord, och att det finns plats för den dömda på behandlingshem eller liknande. Under behandlingstiden skall kontinuerlig uppföljning ske för att ge den dömda erforderligt stöd eller för att kunna besluta om behandlingens upphörande och verkställighet av fängelsestraffet.

Riksdagen bör nu fatta sådana beslut om ändring i lagen om kontraktsvård som föranleds av vad vi här har anfört.

Narkotikan på anstalterna

Det finns narkotika överallt

Ungefär hälften av dem som döms till fängelse bedöms vara narkotikamissbrukare. Många, oacceptabelt många, fortsätter att missbruka under själva

anstaltstiden. Detta innebär att rehabiliteringsförsöken ytterligare försvåras och att de ambitioner som finns att hjälpa internerna till ett hederligt liv i frihet inte kan genomföras. Missbruket under anstaltstiden leder till att de intagna skaffar sig skulder. För att kunna återbetala dessa måste de begå brott omedelbart efter frigivningen.

Det är därför en angelägen uppgift att stoppa narkotikainförseln till anstalterna.

I dag finns få kriminalvårdsanstalter som kan sägas vara narkotikafria. Däremot finns vissa avdelningar där narkotikan hålls borta genom särskilt omfattande kontroll, med 3 till 4 gånger större personalresurser än normalt, eller genom intensiva behandlingsmetoder.

Det är enligt vår uppfattning ett oacceptabelt förhållande att det finns narkotika på anstalterna. Intagna som tidigare inte haft kontakt med eller har mycket liten erfarenhet av narkotika måste få garantier för att de inte skall behöva utsättas för press från andra intagna att missbruka under anstaltstiden. Intagna som så begär skall därför ha en ovillkorlig rätt att bli placerade på narkotikafria avdelningar. Vad vi här har anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Narkotikan måste bekämpas

Det finns exempel på att tunga missbrukare kan göras knarkfria på slutan avdelning. Roxtuna-anstalten har exempelvis varit framgångsrik i sådant arbete. Narkotika förs in på anstalterna när intagna återkommer från permissioner eller med besökare. Således går det att skära av tillförseln av narkotika om man förbjuder permissioner och besök. Att generellt vidtaga sådana drastiska åtgärder är dock inte acceptabelt. Dels skulle det innebära ett alltför kraftigt avsteg från den humana kriminalvården, dels finns det en risk att det leder till att atmosfären på anstalterna blir så spänd att det leder till oroligheter.

Däremot anser vi att man i större utsträckning bör differentiera de intagna vad gäller anstaltsplaceringen. De som vid upprepade tillfällen har låtit föra in narkotika på anstalterna kan då bli föremål för mer rigorösa kontroller när de själva återvänder från permissioner men också vid kontroll av deras besökare. De kontroller det då ofta blir fråga om, kroppsbesiktning och undersökning av kroppens håligheter, är integritetskränkande för dem som utsätts. I syfte att hålla anstalterna rena från narkotika anser vi att man ändå måste acceptera en vidgad användning av sådana åtgärder.

Som vi återkommer till i det följande anser vi att misskötsamhet, bl.a. innehav av narkotika, under anstaltstiden skall kunna innebära att intagna nekas permissioner och att villkorlig frigivning uppskjuts.

Återfallsbrotten

Skärpta straff vid återfall

I en av riksdagen under våren 1988 behandlad proposition om straffmätning och påföljdsval föreslog justitieministern en viss reglering av vilken inverkan tidigare brottslighet skall ha vid påföljdsbestämningen.

De tre borgerliga partierna ville i en gemensam reservation gå längre än regeringen. Man ansåg från borgerligt håll att alltför snäva avgränsningar hade gjorts kring de förutsättningar som skall gälla för att tidigare brottslighet skall beaktas vid påföljdsbestämningen. Enligt justitieministern borde nämligen en särskild straffskärpning för återfall endast komma ifråga i sådana fall där återfallssituationen framstår som särskilt anmärkningsvärd. Förutom återfall i synnerligen allvarlig brottslighet avses med detta bl.a. upprepade och vanemässigt grova tillgreppsbrott såsom exempelvis bostadsinbrott. Straffvärdet för såväl det gamla som det nya brottet skall vara minst omkring ett års fängelse.

Folkpartiet vidhåller sin uppfattning att det fattade riksdagsbeslutet innebär att möjligheterna till straffskärpning vid återfall är alltför begränsade. Hänsyn borde kunna tas till återfall även när straffvärdet för brotten är lägre än omkring ett års fängelse.

Också upprepade återfall i tillgreppsbrottslighet som inte vanligen bedöms som grova bör kunna innebära en skärpning av straffet, och detsamma bör gälla återfall i narkotikabrott även om detta inte är grovt. Vidare bör det vara möjligt att skärpa straffet i större utsträckning än i dag även om samtidigt villkorligt medgiven frihet förklaras förverkad. Det är angeläget att betona att det vid påföljdsbestämningen klart utsägs att det skall vara en försvårande omständighet att ha återfall i brott. Riksdagen bör nu besluta att ändra tillämpliga lagar i enlighet med vad vi här har anfört.

Åtalsunderlåtelse och rapporteftergift

Brott skall följas av straff. För den allmänna laglydnaden är det djupt beklagligt när samhället inte reagerar på brott. Vi anser att rapporteftergift och åtalsunderlåtelse nu utnyttjas alltför ofta. En bidragande orsak är riksdagens beslut från 1985 som innebar att åklagarna gavs en vidare befogenhet att tillämpa åtalseftergift. Åtals- och rapporteftergift skall endast i undantagsfall användas. Vår uppfattning bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Riksdagen bör också snarast fatta beslut om en återgång till de regler om åtalseftergift som gällde före 1 april 1985. De skärpningar som gjordes i reglerna om åtalsunderlåtelse för unga lagöverträdare förra året bör dock fortsättningsvis gälla.

Villkorlig frigivning

Halvtidsfrigivningen

För närvarande gäller att den som avtjänar fängelse skall friges när halva tiden har avtjänats. Undantag gäller för dem som dömts till fängelse i lägst två år för särskilt allvarlig brottslighet och där det finns risk för att han efter frigivningen fortsätter med brottslighet av samma slag.

Halvtidsfrigivningen som har gällt sedan juli 1983 har blivit mycket kritiserad. Kritiken inriktar sig framförallt mot att det har kommit att bli för stor skillnad mellan domens formella och reella innebörd. Fängelsestraffkommittén har också föreslagit att en återgång skall ske till villkorlig frigivning efter

två tredjedelar av strafftiden. Regeringen har aviserat att den avser komma med förslag till villkorlig frigivning efter två tredjedelar av strafftiden. Av budgetpropositionen framgår att ett sådant förslag kan dröja. Vi menar att det saknas skäl för ett sådant dröjsmål. Regeringen bör därför snarast lägga fram förslag att avskaffa halvtidsfrigivningen.

Skall vi behålla villkorlig frigivning?

Den villkorliga frigivningen är i dagens kriminalpolitik en viktig del av rehabiliteringen av de kriminella. Den dömda lämnar anstalten och övergår istället till kriminalvård i frihet. Under hot om att den villkorligt medgivna friheten kan förverkas ställs krav på skötsamhet under prøvotiden.

Vi anser emellertid att man kan ifrågasätta om det över huvudtaget finns anledning att behålla den villkorliga frigivningen. Kanske är det bättre att låta den reella och formella strafftiden överensstämma i sin helhet? Ett straff skall vara ett straff och när detta upphör skall också övervakningen upphöra.

Att avskaffa den villkorliga frigivningen kommer dock att leda till att de åtgärder som görs inom kriminalvården för att återanpassa de intagna till ett liv i frihet måste förändras. Många frigivna kommer att ha ett behov av hjälp och stöd men om den villkorliga frigivningen avskaffas måste återanpassningen bygga på frivillighet och inte längre ske under straffhot. Vi kan inte nu ta ställning till om sådan frivillighet kommer att försvåra eller underlätta detta arbete.

Vi anser därför att de för- och nackdelar med att avskaffa den villkorliga frigivningen som vi här har redovisat bör studeras närmare inom ramen för den utvärdering som vi inledningsvis föreslagit.

Skall frigivningen vara obligatorisk?

I dag är den villkorliga frigivningen obligatorisk för intagna som har en strafftid under två år. Vi anser att det finns skäl att ifrågasätta denna ordning. Det huvudsakliga skälet mot att återinföra den fakultativa frigivningen, dvs. en prövning i det enskilda fallet, anses vara att detta leder till rättsosäkerhet.

Enligt vår uppfattning bör utgångspunkten, i avvaktan på den ovan föreslagna utredningen, även fortsättningsvis vara att frigivningen skall vara obligatorisk. Emellertid bör möjlighet ges att i enskilda fall besluta att villkorlig frigivning inte skall beviljas. De kriterier som skall kunna föranleda att en intagen inte frigives villkorligt efter förutbestämd tid, i framtiden två tredjedelar, skall vara tydligt angivna. Det skall framför allt gälla dem som ertappats med att hantera narkotika under anstaltstiden eller permissioner.

Ställ större krav på skötsamhet under prøvotiden

För den som är villkorligt frigiven gäller en prøvotid på ett till tre år. Under denna tid skall den frigivne iakttaga skötsamhet. Kraven på skötsamhet som frivården ställer i praktiken skiftar avsevärt. Särskilt gäller detta kravet på avhållsamhet från droger.

Vi anser att det är angeläget att skärpa kraven på dem som är villkorligt frigivna. ● En klient inte följer de anvisningar som frivården ger bör utgångspunkten vara att vederbörande återintages på anstalt. Grundläggande

bör vara att missbruk av narkotika inte accepteras under vare sig anstaltstiden eller prövotiden. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Mot. 1989/90
Ju804

Villkorlig fängelsedom

På annat ställe i denna motion har vi framfört kravet på att kontraktsvård skall utdömas inom ramen för villkorligt fängelse. Vi är inte heller främmande för tanken att villkorlig dom byts ut mot villkorlig fängelsedom. Många har idag uppfattningen att villkorlig dom är detsamma som ett frikännande. Genom den föreslagna ändringen markerar samhället att den avsedda påföljden är fängelse och inte något annat.

Permissioner

Nya permissionsregler för långtidsdömda

Riksdagen beslöt våren 1988 att delvis nya regler skall gälla vad gäller placeringen på anstalt av långtidsdömda och deras permissioner. Den som har dömts till fängelse i lägst fyra år skall särbehandlas i vissa avseenden, däribland villkoren för permissioner, om det med hänsyn till arten av brottsligheten eller annars kan befaras att han är särskilt benägen att fortsätta brottslig verksamhet innan straffet har avtjänats. Samma restriktioner skall, liksom hittills, gälla den som har dömts till fängelse i lägst två år för grov narkotikabrottslighet.

Konsekvensen av dessa bestämmelser är att de kategorier dömda som omfattas av ovan nämnda regler under den tid de vistas på rixanstalt endast får beviljas särskild permission och bara om det finns särskilda skäl till det. Vidare skall sådan intagen i fortsättningen vara bevakad under sådan permission.

Folkpartiet vill skärpa ytterligare

I samband med att reglerna för vilka kategorier intagna som skulle särbehandlas ändrades av riksdagen yrkade bl.a. folkpartiet att möjligheten till särbehandlingen borde gälla samtliga som dömts till fängelse i lägst två år oavsett brottslighetens karaktär. Enligt folkpartiet har en person som har erhållit ett så långt fängelsestraff som två år normalt sett gjort sig skyldig till mycket svår brottslighet, exempelvis allvarliga våldsbrott. I sådana lägen måste allmänhetens skyddsintresse sättas i första rummet. Riksdagen bör därför med komplettering av sitt tidigare beslut skärpa möjligheterna när särbehandling av intagna får göras.

Krav på skötsamhet

I större utsträckning än idag bör beslut om permissioner också vara beroende av dels hur de intagna skött tidigare permissioner, dels hur de uppför sig under anstaltstiden. T.ex. anser vi att den som påträffas med att missbruka narkotika under anstaltstiden inte bör beviljas permissioner förrän efter en prövotid som bestäms i varje enskilt fall. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Avgörande för om en ungdomsförbrytare skall upphöra med ett kriminellt beteende är samhällets reaktion och insatser i början av brottskarriären. Det är därför helt nödvändigt att kriminalpolitiken för unga lagöverträdare är konsekvent och strikt. Samhällets signaler till unga måste vara entydiga – på brott följer straff. I en särskild motion till detta riksmöte om ungdomsbrottslighet utvecklar vi närmare våra förslag på detta område.

Kriminalvård och psykiatri

Psykiskt störda lagöverträdare

Inom straffrätten finns vissa allmänna krav för att någon skall fällas till ansvar för brott. Ett krav är att den åtalade faktiskt har begått handlingen, ett annat att handlingen omfattas av gärningsmannens uppsåt. Handlingen skall ha begåtts med "vett och vilja". Psykiskt sjuka personer har undantagits från den straffrättsliga sanktionen. Särbehandlingen beror inte på att gärningsmannaskap inte föreligger och inte heller på att uppsåtet saknas utan på en moralisk uppfattning att gärningsmannen inte kan hållas ansvarig för sitt handlande, tillräknelighetsläran.

Tillräknelighetsläran har i svensk rätt tagit sig uttryck i att rätten kan förordna att den som har begått brott istället för att dömas till fängelse kan överlämnas till psykiatrisk vård. Förutsättningen för detta är att en medicinsk utredning visar att han behöver sådan vård. En ytterligare förutsättning är att gärningen måste ha begåtts under inflytande av "sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom".

Det nuvarande påföljdssystemet är behäftat med brister. Ett relativt lindrigt brott kan leda till tvångsvård under många år, medan den som har begått ett mycket svårt brott ibland släpps fri efter kort vårdtid därför att han inte längre bedöms vara i behov av vidare psykiatrisk vård. Ibland tycks det vara en tillfällighet om någon överlämnas till sluten psykiatrisk vård eller döms till fängelse. Denna kritik har framförallt framförts mot de s.k. jämställdhetsfallen.

Enligt vår uppfattning måste man även fortsättningsvis vid bedömningen av en åtalads gärning utgå från tillräknelighetsläran. Slutet psykiatrisk vård bör dock förbehållas de fall då någon är allvarligt psykiskt störd, sinnessjuk i brottsbalkens mening. En skarpare avgränsning måste därför göras av de förutsättningar som skall grunda möjligheterna att bli överlämnad till slutet psykiatrisk vård. Detta innebär en väsentlig begränsning av användningen av den s.k. jämställdhetsregeln.

Vanliga påföljdsregler bör därmed i huvudsak gälla för de lagöverträdare som nu bedöms som jämställda. Regeringens sedan länge aviserade proposition om den psykiatriska fängvården bör snarast läggas fram och beakta vad vi nu anfört.

En allt större andel av de personer som är intagna i anstalt eller föremål för frivård har olika psykiska problem. Detta är en följd av missbruksskador och ett resultat av att den psykiatriska vården numera i allt större utsträckning är organiserad som öppenvård.

Enligt vår uppfattning har kriminalvården idag inte tillräckliga psykiatriska vårdresurser. Detta kommer att accentueras i ett läge om jämställdhetsbegreppet avskaffas. Det krävs redan nu en upprustning och förstärkning av psykiatrin inom kriminalvården. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Kvinnor i kriminalvården

På ett antal lokalanstalter finns idag en gemensam placering av män och kvinnor. Erfarenheterna av de gemensamma placeringarna är skiftande. De kvinnliga intagna har i vissa fall blivit utnyttjade av de manliga intagna, och det har visat sig svårt att tillgodose deras särskilda vårdbehov.

Frågan om kvinnor och män skall placeras gemensamt på anstalt bör enligt vår uppfattning avgöras av kvinnorna själva. Vi anser därför att sådana arrangemang bör vidtas på lokalanstalterna att kvinnor och män kan vara åtskilda. I storstadsregionerna kan det bli aktuellt att reservera en särskild lokalanstalt för kvinnor. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Brottsoffer

Under senare år har brottsoffrens situation uppmärksammats, även om uppmärksamheten i huvudsak ännu inte lett till någon påtaglig förbättring. Riksdagens justitieutskott avgav ett betänkande i dessa frågor i höstas som främst resulterade i att riksdagen skärpte reglerna i besöksförbudslagen. Dessutom uttalade sig utskottet välvilligt men i allmänna ordalag om brottsoffrens ställning.

Det saknas, enligt vår uppfattning, fortfarande ett samlat grepp på hur det allmänna bör kunna bistå brottsoffer.

Folkpartiets krav när det gäller stöd till brottsoffer är följande.

Polisen

Polisen bör ges ett ökat ansvar att se till att så gott som alla brottsoffer får en personlig kontakt med polisen. Polisen bör vid dessa samtal dels ta upp anmälan, dels ge brottsoffret möjlighet att tala om brottet, dels lämna en utförlig information om vad som kommer att hända med anmälan samt dels ge brottsoffret information om vilka möjligheter till stöd och hjälp som finns att få.

Enligt vår uppfattning bör *en* myndighet ha det övergripande informationsansvaret till brottsoffren. En tänkbar myndighet med detta samordningsansvar är polisen.

Vi menar också att ett särskilt telefonnummer bör inrättas, lika i hela landet, till vilket brottsoffer skall kunna ringa för att få reda på var stöd kan ges i respektive län.

Domstolen

Den information som brottsoffret får via polisen i samband med att ett brott begåtts är en förberedelse för brottsoffret på vad som kommer att hända under resans gång. Det måste också anses som en närmast självklar rätt för brottsoffret att, när målet väl kommit till domstol, automatiskt få information om handläggningen i domstolen och, så småningom, utgången i målet.

Beträffande målsägandebiträde besöt riksdagen för något år sedan att brottsoffer som utsatts för grova sexualbrott skall ha rätt till eget juridiskt biträde i samband med förundersökning och rättegång. Höstens brottsoffersbetänkande resulterade också i att riksdagen uttalade att en sådan rätt bör utvidgas till att gälla vid alla sexualbrott och väsentligt utvidgas i mål om misshandel. Regeringen bör snarast lägga fram förslag i denna riktning.

Sjukvården

När det gäller våldsbrott är sjukvårdspersonal många gånger offrets första kontakt efter brottet. Det borde också inom sjukvårdens ram ges möjlighet att ägna mer tid åt brottsoffret. Sjukhusen bör inrätta jourhavande kurator och kommunernas jourverksamhet bör också byggas ut.

Om de psykiska skadorna som orsakats av brottet är allvarliga kan det vara nödvändigt att offret får kontakt med den psykiatriska vården. Särskilt torde detta gälla dem som utsatts för sexuella övergrepp och kvinnor som misshandlats av sina män.

Dessa brottsoffer bör få förtur till den psykiatriska vården.

Kvinnohus och brottsofferjourer

Under senare tid har på frivillig väg växt fram s.k. kvinnohus och kvinnojourer, vilka inrättats för att hjälpa och stödja kvinnor som utsatts för våld eller sexuella övergrepp. De drivs som ideella föreningar med mycket skiftande kommunalt ekonomiskt stöd.

I en av BRÅ genomförd undersökning framgår att kvinnojourernas verksamhet begränsas av brister i ekonomin. Eftersom kvinnojourernas verksamhet ökat och visat sig kunna erbjuda kvinnor och barn ett brett utbud av stöd och "service" och det dessutom är uppenbart att någon form av specialarrangemang för utsatta kvinnor behövs, måste samhället ha beredskap för att om så krävs på något sätt ta det övergripande ekonomiska ansvaret för detta.

Brottsofferjourer med verksamhet som går ut på att erbjuda brottsoffer av alla kategorier hjälp, dels genom samtal och dels genom praktiska hjälpåtaganden, finns idag på flera olika platser i Sverige. Verksamheten är dock ännu tämligen begränsad men har stor betydelse där den finns. Brottsofferjourerna drivs av frivilligorganisationer vilket förutsätter ett nära samarbete med polisen. I lärför krävs särskilt utbildad personal inom polisen, vilket regeringen bör beakta.

Vi menar att jourernas framgångar i stor utsträckning beror på det ideella engagemang som finns bland många inom dessa jourer. Samhällets stöd bör därför särskilt riktas mot kvinno- och brottsofferjourer. Vad gäller våra krav om ekonomiskt stöd till kvinnojourer utvecklas detta särskilt i vår partimo-

tion om jämställdhet till detta riksmöte. Frågan behandlas även i vår kommittémotion om våld mot kvinnor. Beträffande stödet till brottsofferjourer förutsätter vi att regeringens nyligen tillsatta kommission mot våld och för brottsoffer har direktiv att lämna generösa bidrag till brottsofferverksamhet. Engångsbidrag har redan givits till Brottsofferjourernas riksorganisation.

Mot. 1989/90
Ju804

Barn som brottsoffer

När det gäller barn som utsatts för vålds- eller sexualbrott är situationen mycket känslig. Våld eller sexuella övergrepp begås ofta av någon av föräldrarna med vilken barnet sammanbor. Detta medför att barnet hamnar i en svår situation där känslan av egen skuld och lojaliteten mot föräldern kan komma att påverka barnets inställning till brottet och benägenheten att berätta om det inträffade för någon utomstående. Det stora problemet är givetvis att barnet, till skillnad från andra brottsoffer, sällan har förmåga att själv anmäla ett brott. Det är därför utomordentligt viktigt, sedan ett barn har utsatts för övergrepp i någon form, att möjligheten att brottet skall kunna komma till polismyndighetens kännedom förbättras. Här har lärare, skolköterskor, läkare och släktingar ett stort ansvar.

Vi menar också att det nu är nödvändigt med en översyn av RB:s regler när det gäller förhör med barn. De nuvarande reglerna tvingar ett barn att framträda personligen i rätten, kanske flera gånger i samma mål. Vidare får inte modern teknik användas i rättegången, t.ex. videoinspelning. Utan att sätta rätts säkerheten på spel borde förbättringar kunna göras till barnens förmån.

Vi vill framhålla att vad som ovan anförts om rätt till målsägandebiträde är särskilt angeläget när det gäller barn.

Säkerhetsåtgärder

En ytterligare åtgärd som myndigheterna bör kunna vidtaga är att medge att trakasserade personer får rätt till en ny identitet, förutom byte av namn, byte av personnummer. Trots att det under senare år har skett en rad åtgärder i syfte att skapa en bättre sekretess för skyddade personer kan det ifrågasättas om dessa åtgärder har varit tillräckliga för att undvika att personer kan identifieras med hjälp av sitt personnummer. Enligt vår uppfattning bör därför en större generositet än i dag tillämpas när det gäller att medge att personer som utsatts för våld eller hot om våld eller andra former av kränkande trakasserier får rätt att byta personnummer. Det bör ankomma på regeringen att utfärda sådana direktiv.

I särskilt allvarliga fall av kvinnoförföljelse bör det övervägas om det inte är en statlig angelägenhet att bekosta tekniska skyddsanordningar för den utsatta. Under året som gått har vi genom medierna kunnat ta del av upprörande fall av kvinnoförföljelse, som till någon del skulle kunna lindras om den förföljda t.ex. hade ett överfallsalarm.

Ekonomisk erättning

En påtaglig brist i samhällets brottsofferstöd är reglerna för ekonomisk ersättning. Även om en gärningsman grips och döms till skadestånd är det

ingen garanti för att brottsoffret får ekonomisk ersättning för sin skada. Många gånger saknas betalningsförmåga, i andra fall saknas betalningsvilja.

I vissa fall kan brottsoffren få ersättning från staten enligt brottsskadelagen. Denna rätt gäller främst vid personskada. Vi menar att det bör övervägas om inte motsvarande regler också bör införas vid sakskada och ren förmögenhetsskada. En utvidgning av statens skadeståndsansvar måste emellertid utredas närmare. Vi vill dock redan nu föreslå att regeringen lägger fram förslag till ändringar i brottsskadelagen innebärande att staten skall förskottera ersättning för sakskada och ren förmögenhetsskada som orsakats av personer som villkorligt frigivits från kriminalvårdsanstalt.

Samlat program för stöd till brottsoffer

Ovan angivna åtgärder till stöd för brottsoffer är långt ifrån tillräckliga. Behovet av kunskap om brottsoffrens situation är fortfarande mycket stort. Vi vill därför upprepa vårt tidigare framförda krav om behovet av en utredning till grund för ett samlat program till stöd för brottsoffer. Socialdemokraterna har tidigare ansett att riksdagen bör avvakta en utvärdering av BRÅ:s rapport om Brottsoffer innan några åtgärder vidtas. Vi kan inte se varför en sådan utvärdering måste föreligga innan ställning tas till vårt utredningskrav. Regeringens inställning fördröjer bara behövliga insatser för brottsoffren.

Allas ansvar

Vår uppfattning är också att det är vars och ens skyldighet att reagera och ingripa för att förhindra våld och andra typer av brott.

På senare år har massmedia emellertid bidragit med de mest fruktansvärda skildringar av vad som händer då privatpersoner har försökt ingripa i ett slagsmål, förhindra rattfylleri etc. Det är viktigt att dessa relativt få händelser inte får uppfattas som att allmänheten inte skall ingripa när exempelvis ungdomar slåss, en kvinna mishandlas eller något annat brott äger rum. Även om den enskilde inte alltid bör ingripa personligen måste det vara allas plikt att larma polis eller på annat någorlunda riskfritt sätt ingripa. I dag går många bara förbi ett slagsmål eller hör hur grannhustrun plågas och menar att "detta berör inte mig". Ett sådant beteende är inte bara klandervärt, det är också direkt inhumant mot brottsoffret.

Hemställen

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en genomgripande utvärdering av 1974 års kriminalvårdsreform inom ramen för en parlamentarisk utredning,
2. att riksdagen beslutar om sådana ändringar i lagen om kontraktsvård som föranleds av motionens förslag,
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om rätten för intagna att bli placerade på narkotikafria anstalter,
4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om bekämpning av narkotika på anstalterna,

5. att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändring i tillämpliga lagar som föranleds av vad i motionen anförts om skärpning av straff vid återfall.

6. att riksdagen hos regeringen begär förslag, enligt vad i motionen anförts, om återgång till reglerna om åtalsunderlåtelse i den lydelse som gällde före den 1 april 1985, dock med undantag för de ändringar som skett genom SFS 1988:822,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om tillämpningen av åtalsunderlåtelse och rapportertgift.

8. att riksdagen hos regeringen begär förslag om regler för villkorlig frigivning efter två tredjedelar av strafftiden enligt vad i motionen anförts.

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om skärpta krav på dem som är villkorligt frigivna,

10. att riksdagen hos regeringen begär förslag till regler om villkorlig fängelse om enligt vad i motionen anförts,

11. att riksdagen beslutar om sådan ändring i tillämpliga lagar att förutsättningarna ökar att särbehandla intagna dömda till fängelse i lägst två år,

12. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om krav på skötsamhet vid permissioner,

13. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ändring av lagstiftningen för slutna psykiatrisk vård,

14. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av en förstärkning av psykiatrin inom kriminalvården,

15. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om rätten för kvinnliga intagna att få välja att bli placerade isolerade från manliga intagna,

16. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ett program för att förbättra situationen för brottsoffer.

Stockholm den 16 januari 1990

Bengt Westerberg (fp)

Ingemar Eliasson (fp)

Karl-Göran Biörsmark (fp)

Birgit Friggeho (fp)

Elver Jonsson (fp)

Daniel Tarschys (fp)

Jan-Erik Wikström (fp)

Kerstin Ekman (fp)

Charlotte Branting (fp)

Sigge Godin (fp)

Ingela Mårtensson (fp)

Anne Wibbe (fp)

Britta Bjelle (fp)

